

Ödegårdar

Saga till min barndoms hembygd

"Gumma".

När som helst kan jag se henne för mig, sittande med knäppta händer, utstrålande lugn och förnöjsamhet. Hon var min storasysters gudmor, och samtidigt allas vår "gumma". Bond Anna Matsdotter hette hon, gift med min farbror, Håll Nils Mattsson i Kulåra.

Ingen kunde som hon berätta om gamla tider. Ingen saga i världen kunde mäta sig med den värld som hon beskrev. Under sina sista levnadsår var hon sjuklig och orkade inte så mycket. Hon fördrev då ibland tiden med att uppteckna sina minnen. Nedanstående lilla "saga" är från Utanmyra, där hon föddes 1880. Familjen flyttade till Kulåra omkring 1890, där hon växte upp och gifte sig med grannpojken Ryss Nissä. Gumma avled i juni 1957, och denna berättelse är en av hennes sista.

Tack, både till Gumma och till Nissä för allt ni berättat, i tal och i skrift.

Margit Andersson

I den gårdsklase i Sollerön, med öknamnet "Labbrån", där jag är född och uppväxt på 1880-talet, och där det på den tiden fanns över 10 gårdar, fulla med folk och kreatur, och i gott skick, finns numera knappast några gårdar kvar. Många av dem ha helt och hållet försvunnit, och av dem som äro kvar, stå de flesta tomma.

Jag sitter och tänker på mitt gamla barndomshem, sådant det tedde sig en vinterkväll. – Brasan brinner i spisen. Farfar sitter grensle över laggbänken vid långsidan av spisen och täljer laggved. Den lilla sitter i "krippstolen" vid inre

ändan av spisen och jollrar, och emellanåt kastar farfar en näve torrvedsspånor i elden så att det lyser över hela stugan. De övriga barnen leka på golvet. Farmor sitter vid spinnrocken och spinner, och mor går och stökar. Ungefär lika är det också i alla de andra gårdarna runt omkring. Alla arbeta med sina sysslor, och överallt råder hemtrevnad och förnöjsamhet.

Men tänkom oss, att farfar nu kunde göra en titt på den gamla gårdsklasen, på det forna hemmet och på världen i övrigt, såsom den nu ter sig. Han skulle undra vart människorna tagit vägen. Han tittar in i stugor och fähus och stall, de få som ännu äro kvar, men kan inte upptäcka en enda levande varelse, och husen äro taklösa och fallfärdiga. Det är som om pesten gått fram. Omsider får farfar veta att en del av folket som bott i gårdarna har gått till sina fäder, och att de andra rest till någon så kallad fabrik någonstädes. Han får lust att söka rätt på dessa som övergivit hemmet, dessa som skulle ha tagit vid där de gamla slutat.

Efter något sökande står farfar vid en port som han går in genom och kommer in i ett stort hus. Där ser han folket som han söker stå vid konstiga maskiner och passa. Maskiner som föra ett öronbedövande oväsen. Han frågar dessa människor varför de övergivit sina fäders gårdar och stå här, och han får till svar, att här förtjänas stora pengar. Och kan man komma över pengar, så kan man få allt man önskar sig.

Medan han står där kommer annat folk och avlöser dem vid maskinerna. De får sluta för dagen, och farfar följer dem till deras bostad. Då de komma in där, trycker någon på en knapp och då börjar lampan lysa. Men någon brasa att värma sig vid kan han inte upptäcka, och inte heller någon matbit. Men de gå till ett annat ställe. Där är det fint dukade bord med goda maträtter av alla slag, som han knappast förstår sig på.

När de ätit gå de tillbaka till bostaden, och där finns flera underliga ting. Någon trycker på en knapp, och då kommer ett ljud från en låda på bordet. Det är musik och sång och tal, men inte på hans eget språk, och han förstår ingenting. Men då man vrider en aning på knappen, hör han en annan röst, och han förstår åtminstone orden:..."För Dalarna och Bergslagen förutses ...". Nog fanns det trolleri även i farfars ungdom, men detta var blott småsaker mot vad han nu fick uppleva. Det är ännu några timmar till innan man får gå till vila, och det blir enformigt att sitta inne, så något nöje måste man ju ha. De gå ut och sätta sig i ett åkdon. Farfar ser ingen häst förspänd, men vagnen sätter sig i rörelse med ett ryck och sätter iväg som en ande.

Men allt kostar pengar, och fastän förtjänsten är god, måste man ändå räkna över hur långt slantarna räcker. Under färden får farfar veta om en nymodig sjukdom som kallas ”nerver”, som brukar komma smygande då man blir utan pengar, och helst då man blir utan arbete. Den konstiga vagnen stannar vid ett stort hus. Då de komma in där är det fullt med folk som titta på en stor, vit duk som sträcker sig över en hel vägg. På duken äro rörliga bilder av olika slag. Musikanter som spela, underliga maskiner som flyga i luften som stora fåglar och föra ett förfärligt oväsen, folk som prata o.s.v. Men farfar förstår ingenting och blir yr i huvudet av allt det nya. När det är slut på spektaklet, åker sällskapet till ett annat ställe där det är ändå märkvärdigare och roligare.

Nu har farfar sett nog, och nu förstår han att de gamla gårdarna i ”Labbrån” inte längre passa för nutidens människor. Han går tillbaka till sitt vilorum och slumrar tungt, såsom han fordom brukade efter dagens strävsamma arbete. De övriga fara också till sina bostäder och lägga sig i sina mjuka bäddar, där de vrida och vända sig och ha svårt att somna. Är det månne förkänningar av den nymodiga sjukdomen ”nerver”?

Bond Anna Matsdotter

*Bond Anna Matsdotter i Kulåra
på Sollerön 1880-1957
Foto: Håll Nils Mattsson*